

Att skapa och reproducera minnet av en nationell storman

A.I. Arwidsson (1791–1858) i storfurstendömet Finlands historiekultur på 1800-talet

Johanna Wassholm

Nationsbyggets behov av stormän

Nationsbygget på 1800-talet var en process som syftade till att genom ett medvetet arbete göra nationen till ett primärt identifikationsobjekt för dess medlemmar. För att göra identifikationen möjlig konstruerade man till exempel olika typer av nationella symboler och högtider (flaggor, hymner, minnesmärken, nationaldagar), medan man med den nationella historieskrivningens hjälp strävade efter att skapa en föreställning om ett gemensamt förflutet – och därmed om ett delat öde. Ett av de element som ingick i nationsbygget var skapandet av en kanon av nationella stormän, ett arbete som syftade till att lyfta fram individer från det förflutna eller från samtiden. Individens plats i denna kanon kunde motiveras på olika sätt. Han – det var nästan enbart män som fick plats i kanon – kunde beskrivas som symboliskt representativ för nationens goda egenskaper, eller som innehavare av sådana egenskaper som det ur ett nationellt perspektiv var önskvärt att nationens övriga medlemmar borde eftersträva. Dessa förebildliga individer kunde på sitt sätt bidra till att ge nationen en riktning och förse den med handlingskraft.¹

Även i Finland, som 1809 skilts från Sverige och blivit ett delvis autonomt storfurstendöme i det ryska riket, inleddes på 1800-talet ett medvetet nationsbygge med syfte att skapa en nationell identitet som skulle särskilja den finska nationen såväl från den svenska som från den ryska.² Även här fanns det en beställning på ”stormän” med förebildliga egenskaper, och en av de individer som sedan 1860-talet etablerade en plats i den kanon som började formas var Adolf Ivar Arwidsson (1791–1858).³ Arwidsson studerade under 1810-talet vid akademien i Åbo, efter skilsmässan från Sverige det enda universitetet i Finland, och utnämndes 1817 till docent i historia. Han studerade även i Uppsala och blev utifrån sina kontakter med svenska romantiker i början av 1820-talet en radikal tolkare av den romantiska filosofin. Han började publicera polemiska tidningsartiklar där han kritiserade myndigheterna, som reagerade genom att i september 1821 dra in hans egen

tidning *Åbo Morgonblad*. År 1822 avskedades Arwidsson från akademien, och året därpå flyttade han till Sverige efter att det visat sig att alla möjligheter att göra karriär som tjänsteman i Finland var stängda. I Sverige blev Arwidsson från 1825 verksam vid Kungliga biblioteket i Stockholm, där han 1827 utnämndes till amanuens och 1843 till bibliotekets chef. Han engagerade sig i insamling och utgivning av svensk folkdiktning och källor till Finlands historia. Källutgåvan *Handlingar till upplysning af Finlands häfder* i tio band utkom 1846–58. År 1827 gav han även ut en omarbetad version av Friedrich Rühks verk *Finland och dess invånare* (1809), och fem år senare den första läroboken i Finlands historia, *Lärobok i Finlands historia och geografi* (1832). I Sverige fortsatte Arwidsson även att delta i debatten om Finlands politiska ställning inom det ryska riket.

I den här artikeln analyserar jag utifrån fem olika teman hur minnet av Arwidsson som en nationell storman skapades och reproducerades i den finska offentligheten och i historiekulturen under 1800-talet, en tid som i storfurstendömet Finland kännetecknas av ett aktivt och medvetet nationsbygge.⁴ I det första temat granskar jag hur Arwidsson redan i slutet av sin livstid placerades in i en "kedja" av nationella stormän med hjälp av vilka nationens utveckling förklarades. I det andra temat tar jag upp den verksamhet som låg till grund för att Arwidsson tillskrevs en plats bland stormännen, och i det tredje de karaktärssegenskaper som ansågs känneteckna honom som storman. I det fjärde och femte avsnittet behandlas slutligen de former av historiekultur som gjorde det möjligt att tradera den nationella berättelsen om Arwidsson till framtida generationer, samt hur ihågkommandet av individen materialiserades i form av till exempel minnesmärken.

Trots att Arwidsson redan på 1860-talet hade tillskrivits en plats bland den finska nationens stormän, har han som individ inte uppmärksammats särskilt aktivt i finländsk historieskrivning. Den första vetenskapliga monografin över honom publicerades 1944, när Liisa Castrén i sin doktorsavhandling behandlade Arwidssons barn- och ungdomsår fram till flytten från Finland 1823. Castrén följde upp temat 1951 i ett idéhistoriskt inriktat verk om Arwidssons roll som nationsbyggare. Forskningens intresse för Arwidssons verksamhet i Sverige var närmast obefintligt fram till 1972, när Olavi Junnila publicerade sin doktorsavhandling om Arwidssons tid i Sverige (*Ruotsiin muuttanut A.I. Arwidsson*). År 1979 utgav Junnila en kort populärt hållen biografi över Arwidssons liv i både Finland och Sverige, men en heltäckande vetenskaplig biografi saknas ännu.⁵ Arwidsson har inte heller behandlats ur ett historiografiskt perspektiv, trots att historikern Pirkko Rommi har anmärkt att en sådan studie skulle vara fruktbar med beaktande av de varierande sätt på vilka Arwidsson under 1860-talet lyfts fram i både offentlig debatt och i historieskrivningen. Detta är ett

utmärkt exempel på det välkända påståendet att ”varje tid skriver sin egen historia”.⁶ Jag själv har tidigare berört Arwidsson ur ett historiografiskt och historiekulturellt perspektiv i en artikel som publicerades på finska 2016.⁷

Analysen görs i huvudsak utifrån källor som utgör en del av det så kallade historiekulturella fältet, som omfattar alla uttryck för det förflutna i vår omgivning vilka hänvisar till det förflutna och som gör det möjligt för oss att forma en uppfattning av historien. Denna inriktning inom historievetsenskapen, som under de senaste årtiondena fäst uppmärksamhet vid att den breda allmänhetens historieuppfattning inte endast formas av den akademiska historieskrivningen utan i hög grad även av andra historiekulturella yttringar som till exempel populärhistoriska verk, minnesmärken, symboler och traditioner.⁸ Av särskild vikt i detta sammanhang är beskrivningar av Arwidsson i 1800-talets finländska dagstidningar. Samtliga dagstidningar som publicerats i Finland 1770–1910 finns fritt tillgängliga digitalt via Nationalbibliotekets portal Finskt historiskt tidningsbibliotek. Det sökbara materialet erbjuder en god möjlighet för forskaren att snabbt få en överblick över de särskilda sammanhang i vilka Arwidsson behandlades i det sena 1800-talets press.⁹

En kedja av nationella stormän

Enligt en artikel i tidskriften *Suomen Kuvalehti* 1876 anlände en ”högst oväntad men ändå länge efterlängtd bekant” med ångbåt från Åbo till Helsingfors i slutet av maj 1858.¹⁰ Den efterlängtdade gästen var A.I. Arwidsson, som i Helsingfors fick ett varmt och högtidligt välkomnande. Universitetets kör uppvaktade honom utanför hans härbärke i Junkareskolan där han övernattade och stadens societet tävlade om att få umgås med honom. Vistelsen kulminerade i en festmiddag till Arwidssons ära på restaurang Kajaniemi där ett sextiotal vänner, senatorer, universitetslärare och tjänstemän närvarande. Bland gästerna utmärkte sig författaren Zacharias Topelius, som reciterade en dikt som han tillägnat Arwidsson, Elias Lönnrot, skaparen av det finska nationaleposet *Kalevala* och professor i finska språket och litteraturen som växlade några ”hjärtliga” ord med honom på finska och professorn Johan Vilhelm Snellman, som höll tal och höjde en skål för Arwidsson. Arwidsson svarade med ett kort tacktal.¹¹ Gardets musikkår framförde *Vårt land*, som även sjöngs av studentkören dirigerad av Fredrik Pacius som komponerat Johan Ludvig Runebergs dikt ur *Fänrik Ståls sägner*. Studentkören stämde även upp med andra fosterländska sånger som *Mun muistuu* (*Savolaxarnas sång*) och *Suomis sång*.¹² Att sjunga fosterländska sånger i kör var ett viktigt inslag i 1800-talets nationsbyggen och en verksamhet som hade stor betydelse också i Finland.¹³

Porträtt av Adolf Ivar Arwidsson (1791–1858). Litografi av Johan Elias Cardon (1802–1878), Åbo Akademis bildsamling.

Från Helsingfors reste Arwidsson vidare österut till Borgå, och också där välkomnades han av en ”stor folksamling” som inkluderade stadens gymnasister som framförde fosterländska sånger. På en festsupé arrangerad av nationalskalden Johan Ludvig Runeberg höjde denne en skål för Arwidsson, som svarade med ett kort tacktal.¹⁴ Lika högtidligt var mottagandet i Viborg som var Arwidssons följande destination. Han välkomnades med hurrarop, en festmiddag till hans ära ordnades på stadens societetshus och Arwidsson höll ett tacktal i samma anda som dem han hållit i Helsingfors och Borgå.¹⁵

Att allmänheten och storfurstendömet kulturella elit med en sådan entusiasm välkomnade Arwidsson till Finland tyder på att han i slutet av 1850-talet tillskrevs en betydelse av nationella mått. Under de 35 år Arwidsson varit bosatt i Stockholm hade han endast två gånger tidigare besökt Finland, 1827 och 1843. Båda gångerna hade han känt sig ovälkommen, inte minst därför att myndigheterna hade signalerat att hans närvaro i Finland var oönskad. Att de ryska myndigheterna på 1850-talet inte längre förhöll sig lika avvaktande till Arwidsson bevisas symboliskt inte minst av att han i samband med sitt besök fick en inbjudan till den ryske generalguvernören Friedrich Wilhelm Rembert von Berg.¹⁶

I samband med Arwidssons besök i Finland kan man se att den finländska kulturella eliten symboliskt placerade in honom i ett kontinuum av individer som beskrevs som viktiga för den finska nationens utveckling. Inte minst började man framställa honom som efterträdare till Henrik Gabriel Porthan (1739–1804), som varit verksam vid akademien i Åbo i slutet av 1700-talet och väckt ett intresse för det finska språket och det finska folkets historia. Porthan var den första finnen kring vilken det i storfurstendömet på 1850-talet uppstod en stormanskult.¹⁷ Arwidssons position som efterträdare till

Porthan manifesterades symboliskt bland annat genom att en byst av Porthan under festmiddagen i Kajaniemi placerades på hedersplats intill honom.¹⁸ I skrift synliggjordes kopplingen genom att Porthans och Arwidssons delade intresse för det finska språket och nationens historia lyftes fram. En vers av Zacharias Topelius dikt som lästes upp under festmiddagen i Kajaniemi beskriver hur Porthans förtjänstfulla arbete för att finna källor till finnarnas historia hade fallit i glömska efter hans död 1804 och hur nationen hade råkat i ett tillstånd av vilshenhet. Vägen ut ur denna vilshenhet började nationen hitta först när Arwidsson trädde fram som en värdig förvaltare av arvet efter Porthan: ”vid stranden utaf Auras våg/ stod då en yngling opp/ han gaf ord åt det som låg/ i djupet utaf Finlands håg/ i sigtet för dess hopp”.¹⁹

Kontinuiteten mellan Porthan och Arwidsson beskrivs konkret i arbetet för att göra källor till finnarnas historia tillgängliga för forskningen. I praktiken innebar detta att Arwidsson fortsatte det av Porthan inledda arbetet med att leta efter uppgifter om finnarnas tidiga historia i fornnordiska och ryska källor.²⁰ Att Arwidsson i huvudsak utförde arbetet i Sverige, och att han samtidigt gav ut källor som hade med Sveriges historia att göra, var inget man ur ett finskt perspektiv hade anledning att fästa uppmärksamhet vid. Beroende på sammanhanget placerades andra personer in i kedjan mellan Porthan och Arwidsson. Ofta nämns elever till Porthan, till exempel Jacob Tengström som fortsatte hans arbete för att hitta källor till finnarnas historia och som 1817 blev Finlands första ärkebiskop.²¹ Kedjan skulle senare få en fortsättning framåt. Historikern Gabriel Rein (1800–67) tillskrev så efter sin död 1867 i en nekrolog en betydelse som ”en länk i den kedja af fosterländska män” som arbetat i ”Porthans, Tengströms och Arwidssons fotspår”.²²

Den betydelse som Arwidsson i en bredare nationell bemärkelse tillskrevs i historieskrivningen är det svårt att hitta föregångare till. Däremot kan man urskilja en tydlig kontinuitet framåt, där den redan under 1800-talet kanoniserade trion J.L. Runeberg, Elias Lönnrot och Johan Vilhelm Snellman i olika sammanhang beskrevs som efterträdare till Arwidsson. I litteraturen framställs kedjan från Arwidsson till trion som närmast ödesbestämd: Runeberg, Lönnrot och Snellman skrevs in vid akademien i Åbo 1822, samma år som Arwidsson avskedades, en slump som man retoriskt kunde framställa som att en nationell stormans försvinnande från akademien hade kompenseras av att tre nya blivande stormän dök upp.²³

I trion var det i första hand Snellman som man började framställa som Arwidssons efterträdare. Den främsta motiveringen var att Snellman delade Arwidssons ideologiska tankegodts om behovet av en nationell väckelse – och att han var den som slutligen lyckades få väckelsen till stånd. Följaktligen skriver författaren till en kort biografi över Arwidsson i *Kansakoulun lehti* – en tidskrift för folkskolans behov – år 1908 att hans viktigaste insats för

nationen hade varit att ”bereda väg” för Snellman.²⁴ Omvänt beskrivs Snellman i många sammanhang redan under sin livstid som Arwidssons arvtagare, till exempel i en artikel från 1876 där skribenten hävdar att Snellman var den som tagit ”steget ut för att förverkliga det Arwidsson hade inlett”.²⁵

Den centrala skillnaden mellan de två var att Snellman hade lyckats med den statliga väckelsen där Arwidsson misslyckats, och det var för att förklara denna skillnad som Lönnrot och Runeberg kunde tillskrivas en roll. Förklaringsmodellen utgick från att Snellman hade haft bättre förutsättningar än Arwidsson att mobilisera nationen och få till stånd en väckelse tack vare att Lönnrot med *Kalevala* givit finnarna en historia och Runeberg med sin diktning hade fått dem att uppskatta sitt ”vackra fädernesland”.²⁶ Förklaringen återkommer i många sammanhang, även i forskningslitteratur,²⁷ och ofta betonar man att Snellman, Lönnrot och Runeberg hade Arwidsson att tacka för det otacksamma förarbete han gjort och som bidragit till att de själva hade haft möjlighet att arbeta ”med bättre förutsättningar och delvis i mer fördelaktiga förhållanden”.²⁸

En nationell föregångare

Alla grupper med ambition att skapa en kollektiv identitet – förutom nationella identiteter även exempelvis religiösa, etniska och politiska – tenderar att lyfta fram individer som kan fungera som förebilder för gruppens övriga medlemmar. Under 1800-talets nationsbygge skapades nationella hjältar särskilt medvetet. Max Weber hävdade att en gemensam nämnare för de individer som uppnår hjältestatus är att de tillskrivs ”karisma”, den specifika egenskap som särskiljer individen från ”vanliga” människor. Vad ”karisma” konkret innebär är däremot svårdefiniert, och det finns en stor variation i hur det som karakteriserar ”hjältarna” beskrivs. Där en individ tillskrivs övermänskliga eller övernaturliga krafter tillskrivs en annan ett exceptionellt mod, medan en tredje karakteriseras av en särskild talang eller ett särskilt engagemang inom ett visst område.²⁹

När man vill sätta fingret på varför Arwidsson som individ ansågs förtjäna en plats i 1800-talets finska nationsbygge måste man därför försöka förstå vad som gjorde honom exceptionell. Det är nödvändigt att utgå från den förändrade geopolitiska ställning storfurstendömet Finland hade efter 1809; metaforiskt målade man ofta upp en bild av en finsk nation som i slutet av 1810-talet sjunkit ned i ett slumrande tillstånd. Det är i detta sammanhang som Arwidsson träder fram i rollen som en ”nationell väckare”, en individ med förmåga att ruska om nationen och rädda den ur det förlamade tillståndet – som i beskrivningarna varierar i styrka från ”andlig utmattning” till ”djup dvala”.³⁰

Det verktyg Arwidsson hade till sitt förfogande var hans skrifter vilka var starkt influerade av den tyska romantikens ideal om nationens språkliga enhet. En nationell väckares uppdrag var, som till exempel Snellman lyfte fram, att hos folket ”väcka nationalandan och bringa den till medvetande”.³¹ I praktiken skulle detta ske genom att få samtliga medlemmar av nationen att uppskatta det finska nationalspråket, vilket i sin tur innebar att det finska språkets ställning måste stärkas på bekostnad av svenskan som ännu i början av 1800-talet var administrationens, bildningens och kulturens språk i Finland. Den nationella väckelsen som metafor är starkt kopplad till tanken om nationens själva fortlevnad: en nation som inte är medveten om sin egen existens och därmed saknar nationell anda saknar tillika möjlighet att utvecklas. Enligt den fennomanska politikern och historikern Yrjö-Koskinen hade Arwidsson som en klarsynt individ insett att den finska nationen löpte risk att tyna bort, och därför med ett ”entusiastiskt väckelserop” försökt uppmana dess medlemmar att börja bygga nationens och sin egen framtid på en självständig grund.³²

Väckelsemetaforen var typisk för romantikens språkbruk och utnyttjades för att förklara en motsägelse som fanns inbyggd i romantikens nationella ideologi: nationerna ansågs till sin natur vara eviga, men hur skulle man i sådana fall förklara att en nation inte var medveten om sin egen existens utan slumrade, i likhet med den finska? Det var här som väckelsemetaforen erbjöd en lösning genom att resonera kring hur nationen förvisso alltid hade existerat, men i sitt slumrande tillstånd inte varit medveten om sin existens.³³ Influerad av romantiken använde Arwidsson även själv i sina skrifter på 1820-talet ofta väckelsemetaforen i olika sammanhang, och i *Mina Lefnads-händelser* (1823) skriver han om hur han med hjälp av sina politiska skrifter försökt ”väcka landsmännen till någon sansning och skaka vederbörande ur sin långa syndasömn”.³⁴

En annan återkommande metafor i beskrivningar av Arwidsson är ljusmetaforen. Ljuset symboliserar kunskap och ett upplyst samhälle och kontrasteras logiskt mot ett mörker som symboliserar okunskap. Det är lätt att förstå symboliken i till exempel beskrivningar av hur Arwidssons namn ”lyser som ett av de klaraste” i den nationella väckelsens historia.³⁵ En tydlig funktion har ljusmetaforen också när man vill beskriva Arwidssons viktiga arbete för att ”belysa Finlands dunkla historia”.³⁶ Att skapa en från den svenska statens historia separat historia för Finland var vid sidan av stärkandet av det finska språkets ställning en central byggsten i konstruktionen av den finska nationen. Uppdraget var samtidigt en utmaning, dels för att Finland saknade en självständig statlig existens före 1809, dels för att källäget var fragmentariskt och ofullständigt.³⁷ I denna situation trädde Arwidsson fram i egenskap av bibliotekarie vid Kungliga biblioteket i Stockholm och utgivare

av källsamlingar till Finlands historia som vägleder historiker i arbetet att kasta ljus på det finska folkets förflutna – med Topelius ord som ”en kung bland folianters skatt” som ”lyste våra häfders natt”.³⁸ En mera dramatisk innebörd får ljusmetaforen när den syftar på det nationella väckelsearbetet, vars kortvariga effekt i till exempel *Kansakoulun lehti* 1908 beskrivs likt ”en blix, som glimmar fram under ett tryckande moln, brinner en stund, och sedan slocknar”.³⁹

Samtidigt som Arwidsson tillskrivs rollen som nationell väckare och ljusbärare var det med facit i hand uppenbart att försöken att väcka nationen på 1820-talet hade misslyckats – och detta var något som måste ges en förklaring. I försöken att förklara misslyckandet kan man urskilja två förklaringsmodeller som betonar olika aspekter. Vilken aspekt skribenter betonar beror på vilket samhällsskikt de beskriver. När man vill förklara varför allmogen eller de lägre samhällsskikten inte varit mottagliga för Arwidssons budskap anger man i regel som orsak en låg bildningsnivå som gjorde att allmogen saknade förmåga och beredskap att ta emot budskapet. Den nationella väckelsen hade enligt denna förklaringsmodell kommit igång så sent att Finlands invånare i början av 1800-talet ännu inte varit ”mogna för pånyttfödelse”.⁴⁰ Topelius uttrycker detta förhållande poetiskt i en strof i sin i dikt från 1858: ”en gåta var det ordet då/ det brusade förbi”.⁴¹

Att samhällets elit inte var mottaglig för budskapet förklaras däremot av bristande vilja snarare än av bristande förmåga. Många skribenter hävdar att Arwidsson i sitt arbete för fäderneslandet hade stött på ovanligt stort motstånd bland storfurstendömet's politiska elit.⁴² I sammanhanget beskrivs storfurstendömet's politiska etablissemang föga smickrande; mentaliteten i landet framställs som ”trängsynt” och indragningen av *Åbo Morgonblad* som en godtycklig åtgärd som de finländska tjänstemännen verkställde av rädsla för den ryska överheten. Topelius antyder i sin dikt från 1858 att Arwidssons uppgift blev omöjlig genom att han tvingades bereda väg för det nationella uppvaknandet i ”inskränkt fördoms vildmark”.⁴³ När Arwidssons insiktsfullhet sedan kombineras med landsmännens oförmåga respektive ovilja att omfatta hans budskap blir den logiska slutsatsen att han var en föregångare som hade förmågan att se något som andra medvetet eller omedvetet förbisåg: ”Bland mången som ej oss förstod/ förstod oss ensam han”.⁴⁴

En förmåga att se något som andra inte ser, eller att vara den första som formulerar en idé om nationen, kan tjäna som ett argument för att en individ förtjänar en plats bland nationens stormän. Arwidsson beskrivs till exempel som ”den finska nationens förste kraftige väckare”, den första ”i vars bröst tanken på Finlands folk som finskt vaknade till liv” och som ”det finska nationalmedvetandets första kämpe”⁴⁵ – och följaktligen som ”finskhetens verkliga föregångare”.⁴⁶ Andra sätt att uttrycka hans position

som föregångare var att ge epitet som ”banerförare” eller budbärare, med syftning på romantiken som litterär och politisk strömning.⁴⁷

En stormans karaktär

Följande fråga som inställer sig är vilka karaktärsdrag hos Arwidsson som gjorde honom till den nationella föregångare han blev. I beskrivningar av Arwidssons personlighet framhävs vanligt egenskaper som entusiasm och iver, vilka ofta förknippas med ungdomen – ett ideal i romantikens filosofi.⁴⁸ Ofta tillskrivs Arwidsson egenskaper och karaktärsdrag av typen ”ungdomlig iver”⁴⁹ eller ”en eldig, begåvad yngling”⁵⁰. Den ungdomliga iveren kopplas i sin tur till egenskaper som en ”självständig anda”⁵¹ som fick Arwidsson att uppvisa ett ”djärvt uppträdande”⁵² och mod att stå upp mot myndigheterna och att ”med ynglingsmod”⁵³ ta strid för nationen. Arwidssons entusiasm och mod framhävs genom att han kontrasteras mot 1820-talets politiska etablissemang som motarbetade honom. Dessa personer tillskrivs föga smickrande egenskaper som ”självviskhet och godtycke” eller ”egennyttan och oduglighet”⁵⁴ och som enligt en beskrivning hade ”sjunkit till miserabla hukare”⁵⁵.

Att det fanns en beställning på förebildliga individer med mod att utmana överheten bör förstås utifrån den riktning relationerna mellan det finska storfurstendömet och den ryska centralmakten tog under 1800-talets andra hälft. Under första halvan av seklet hade Finlands autonomi stärkts och efter Krimkriget (1853–56) hade man begreppsligt börjat omtala storfurstendömet som en från Ryssland skild ”stat”, kopplad till imperiet enbart av en gemensam monark. Detta var en viktig vändpunkt som styrde de finska och ryska intressena in i en kollisionkurs som skulle stärkas under andra hälften av 1800-talet och i början av 1900-talet. I Ryssland utvecklades nämligen parallellt en nationalism som utgick från lojalitet till imperiet och som eftersträvade en ökad centralisering med syfte att förhindra att imperiet skulle sönderfalla i mindre nationella enheter. Ur det perspektivet tolkades den finska statstanken som ett tecken på separatism.⁵⁶

Uppkomsten av dessa divergerande tolkningar av Finlands statsrättsliga ställning inom imperiet sammanfaller intressant nog med tidpunkten för Arwidssons sista besök i Finland 1858. I detta sammanhang kunde Arwidsson tillskrivas en viktig roll genom att han redan i några av sina tidiga texter företrätt en liknande statstanke som de finska liberalerna nu drev. Därtill kunde han svara på den efterfrågan det i denna situation fanns på individer som hade uppvisat ett förebildligt mod vad gällde att trotsa den ryska överheten. Arwidsson hade på 1820-talet vågat provocera den ryska överheten, i själva verket till den grad att han hade tvingats lämna landet, vilket gjorde

att han rent av kunde beskrivas som den finska nationens första ”martyr”. En inneboende antiryskhet lyftes gärna fram som ett grundläggande drag hos Arwidsson. I en ofta reproducerad anekdotisk berättelse beskrivs till exempel hur han tillsammans med några gymnasiekamrater avlägsnade den ryska dubbelörn som krönte den tullport genom vilken Alexander I skulle anlända till Borgå lantdag våren 1809. Även om det sannolikt handlade om ett förhållandevis oskyldigt pojkestreck, framhåller man att Arwidsson medvetet ville förolämpa ryssarna mot vilka han kände hat i sitt hjärta.⁵⁷

Arwidssons stöd för finskheten, i kombination med den antagonism han antogs ha hyst gentemot det ryska, gjorde honom lämpad som galjonsfigur för det välkända exkluderande axiom som kommit att betraktas som essensen i 1800-talets finska nationsbygge: ”svenskar äro vi icke längre, ryssar vilja vi icke bliva, låtom oss vara finnar”. Grundsatsen förekommer dock inte i någon av Arwidssons texter. Det formulerades första gången 1861 av J.V. Snellman, när han i en artikel med titeln ”Hvad var Porthan?” diskuterade den i romantiken grundade idén om finskan som alla finnars modersmål och daterade dess uppkomst till 1820-talet då den främst företrädde av A.I. Arwidsson och E.G. Ehrström.⁵⁸ I det allmänna medvetandet kom axiomet efter hand att uteslutande förknippas med just Arwidsson, medan Ehrströms namn föll i glömska. Ehrström hade vid sidan av stärkandet av finskans ställning framhållit att man i Finland borde lära sig ryska, vilket gjorde honom olämplig som nationell förebild under det sena 1800-talet då den rysk-finska politiska konflikten stärktes.⁵⁹ Pirkko Rommi har lyft fram hur den sentens som tillskrivits Arwidsson i olika sammanhang har använts för att definiera ”finskheten”. När syftet varit att i fennomansk anda ta avstånd från det svenska, har betoningen legat på ledet ”svenskar äro vi icke längre”, medan ledet ”ryssar vilja vi icke bliva” varit det viktiga i sammanhang där man vänt sig mot ryskheten.⁶⁰

Ett annat karaktärsdrag hos Arwidsson som betonades och reproducerades flitigt var hans beredskap att offra sig för kollektivet. Även denna egenskap är väl förenlig med den nationella ideologin, som utgår från tanken att den enskilda individen ska vara beredd att vid behov ge sitt liv för att försvara nationen som kollektiv. Denna offervilja tillskrev man Arwidsson ännu på hans äldre dagar: 1876 lyfte en skribent i *Ilmarinen* fram att han ännu i livets slutskede hävdade att det var problematiskt att ”man inte vågar offra sig själv för fosterlandet och ideologin, eftersom denna kära då själv hamnar i fara”.⁶¹ Enligt samme skribent ångrade Arwidsson inte att han trotsat de ryska myndigheterna, trots att det innebar att han hade offrat sitt arbete och sin personliga lycka för nationens bästa.⁶² Det är även lätt att se det nationellt förebildliga i Arwidssons uttalande att han hade levt och skulle dö i övertygelsen att ”människan är skapad att handla [...] och

att en ömklig egenkärlek och rädsla ännu aldrig hade fått till stånd något utmärkt att lovorda i vår värld”.⁶³

Nationella stormän karaktäriseras i regel av att de, utifrån ideologiska hänsyn i samtiden, kan anpassas till olika behov i olika tider. Denna utgångspunkt kan tillämpas också på Arwidsson; Pirkko Rommi har anmärkt att sättet på vilket Arwidsson beskrivits och lyfts fram i både offentlig debatt och historieskrivning sedan 1860-talet i själva verket är ett utmärkt exempel på det välkända påståendet att ”varje tid skriver sin egen historia”.⁶⁴ Samtidigt är det uppenbart att Arwidssons personlighet beskrivs på ett slående statistiskt sätt som lämnar föga utrymme för den förändring som de flesta individer i regel genomgår under sin livstid. I beskrivningarna framträder ständigt en ung, entusiastisk och radikal Arwidsson, även om han senare i livet även kom att företräda åsikter som kan beskrivas som konservativa snarare än radikala.⁶⁵ Under sitt sista besök i Finland 1858 medgav han rent av att han delvis hade sig själv att skylla för att situationen i början av 1820-talet tillspetsats till den grad att han tvingats lämna Finland. Han erkände att han hade ”handlat med en ynglings värma och icke nog afvägt tidens förhållanden”. Han förnekade även att han skulle ha anklagat någon för att han tvingats flytta från Finland eller att han kände någon bitterhet över det som varit – tvärtom framhöll han det varma mottagande han fått i Sverige.⁶⁶ Trots detta betonades i flera sammanhang att Arwidsson genomgående känt ”bitterhet och missnöje” över att ha tvingats lämna Finland.⁶⁷ Också denna aspekt är närvarande i en strof i Topelius dikt från 1858: ”O! från fädrens jord en gång han gick/ biltog, kränkt och bitter uti hågen”.⁶⁸

Till den statistiska och oföränderliga bilden av Arwidssons karaktär bidrar även att framställningarna av honom i hög grad baserade sig på hans egen självbiografi från 1823, i vilken han i en svår tid beskrev sin barndom och ungdom samt den situation han hade hamnat i.⁶⁹ I självbiografien är det den unge, entusiastiske och radikale Arwidsson som träder fram, och eftersom denna bild bäst överensstämmer med de karaktärsdrag som förväntas av en nationell storman är det de som betonas.

Samma fenomen där minne och glömska samspelar kan urskiljas i finländska beskrivningar av Arwidssons verksamhet. Trots att Arwidsson 1825 blev svensk medborgare och bodde och arbetade i Sverige i 35 år är det den förhållandevis korta tiden som nationell väckare i Åbo som intar den centrala platsen i berättelsen om hans liv. I den mån åren i Sverige tangeras, betonas vanligtvis särskilt det arbete han gjorde för att belysa Finlands historia. Det är särskilt hans hjälp till de finländska historiker som letade efter källor till Finlands historia i Stockholms arkiv som lyfts fram.⁷⁰ Det förefaller också viktigt att betona hur Arwidsson, trots att han bodde och

verkade i Sverige, i sitt hjärta hade fortsatt att vara ”oupphörligt förenad med fosterlandet”.⁷¹

Endast i enstaka fall tar finländska skribenter fasta på den del av Arwidssons verksamhet som gynnade den svenska kulturen och vetenskapen.⁷² Till undantagen hör en artikel i tidningen *Wiborg* 1858, där författaren uttryckligen jämnställer Arwidssons arbete för de två grannländerna. Skribenten betonar att svenskarna i lika hög grad som finnarna hade anledning att minnas Arwidssons gärning för vetenskapen och litteraturen, och hävdar att hans utgåvor av svenska fornsånger hade lika stor betydelse för den svenska nationen som de historiska källutgåvorna hade för den finska. Artikelns författare argumenterar för att Arwidsson snarare än ur ett snävt finsknationellt perspektiv borde ihågkommas som en brobyggare mellan de två nationerna: ”[f]å torde [...] de män vara, hvilkas själ, liksom Arwidssons, inrymmer en så vidtomfattande kärlek och med varmt intresse kan omhulda två nationers väl och sålunda bilda en af de ädlaste, bästa och starkaste föreningslänkarne emellan dessa folk”.⁷³ En sådan tolkning av Arwidssons liv och gärning är inte lätt att förena med den nationella ideologins exkluderande karaktär. En nationell storman som är både den ene och den andre tillfredsställde inte nationsbyggets behov av enande.

Liv och verk i historiekulturen

Arwidssons efterlängtnade besök i Finland 1858 hade fått ett oväntat slut. Den 25 juni 1858 rapporterar *Åbo Underrättelser* att ”[e]tt sorgens budskap går på ryktets wingar från stad till stad, från bygd till bygd: Adolf Iwar Arwidsson är icke mer!”⁷⁴ Arwidsson hade avlidit i Viborg den 21 juni och blivit begravd på Sorvali kyrkogård fyra dagar senare. Han hann aldrig återse sin hembygd Laukas som var resans slutliga mål.⁷⁵

År 1867, mindre än tio år efter Arwidssons död, lyfte en recensent av lektor Gabriel Lagus föreläsningsserie om Finlands svenska litteratur som en av seriens förtjänster fram att den belyst Arwidssons ”af det nu levande släktet till det mesta, redan bortglömda verksamhet”.⁷⁶ Som formuleringen antyder var det inte givet att minnet av Arwidsson skulle leva vidare, trots att han i slutet av 1850-talet hade givits en plats bland de individer som framställdes som nationellt betydelsefulla. Eftersom minnet av Arwidsson i alla fall överfördes till kommande generationer finns det anledning att analysera hur traderingen av minnet gjordes möjlig i minneskulturens olika konkreta former.

För att en person ska kunna bli ihågkommen måste kunskap om individen och dennes livsverk finnas tillgänglig, med andra ord någon form av biografisk framställning. Den första längre biografin över Arwidsson publicerades

som en artikelserie med rubriken ”Ur A.I. Arwidssons lefnad” i *Helsingfors Tidningar* i februari och mars 1874. Biografins författare var den då tjuogoårige studenten, blivande senatoren och historikern, Johan Richard Danielson, som skrev den som sitt första akademiska lärdomsprov på uppmaning av sin lärare G.Z. Yrjö-Koskinen. Biografen baserade sig på ett föredrag som Danielson hållit vid tavastländska nationens årsfest hösten 1873 och blev riktgivande för framtida populära beskrivningar av Arwidssons liv och verksamhet. Den var särskilt betydelsefull eftersom Danielson genom Arwidssons släkt hade fått tillgång till hans självbiografi *Mina lefnads-händelser* från 1823.⁷⁷ Genom förmedling av Danielson kom den uppfattning om Arwidsson som befästes under de följande årtiondena i hög grad att utgå från hur han subjektivt hade framställt sig själv och sitt livsöde i trettioårs-åldern. När han skrev biografen befann han sig i det dramatiska skede av sitt liv när han tvingades lämna Finland, och hade därmed anledning att framställa sig själv som ett principfast offer för de myndigheter som tvingat honom att ta det avgörande beslutet att flytta till Sverige.

Även om någon enskild längre biografi över Arwidsson inte skrevs, upptogs han i flera av de biografiska verken över nationens märkesmän som sammanställdes under 1800-talet. Att få till stånd en kanon över nationella stormän som alla nationens medlemmar kunde förväntas känna till var en viktig beståndsdel i nationsbygget. Konkret konstruerades denna kanon bland annat genom sammanställningar av nationella biografier över de viktiga personernas liv och verksamhet.⁷⁸ Det första större biografiska samlingsverket som publicerades i storfurstendömet under mitten av 1800-talet tog endast upp personer som varit verksamma under den svenska tiden, och Arwidsson ingick således inte i verket. Däremot pekar ordet ”minnesvärd” i biografins titel – *Finlands minnesvärde män* (1853–57) – på att verkets funktion uttryckligen var att till samtiden och framtiden överföra minnet av individer som man av olika orsaker ansåg vara värda att bli ihågkomna.⁷⁹ Arwidsson upptogs däremot i den första mera omfattande biografiska encyklopedin i Finland som utkom på finska 1886. I en kort biografi på endast ett par sidor framställs Arwidsson som den individ som efter Finlands lösgörande från Sverige varit den förste att inse och arbeta för att Finlands folk skulle bygga sin framtid på nationell grund.⁸⁰

Redan under sin livstid togs Arwidsson också upp i nationella biografier i Sverige. Så tidigt som 1836 finns han med i *Biografiskt lexicon öfver namnkunnige svenske män*, trots att hans vetenskapliga verksamhet i Sverige ännu vid denna tid inte hunnit bli särskilt omfattande. I den biografiska redogörelsen skildras i huvudsak Arwidssons liv och verksamhet i Finland, medan flytten till Sverige, den historievetenskapliga verksamheten och arbetet vid Kungliga biblioteket och utgivningen av svenska fornsånger

endast nämns kort i slutet.⁸¹ Även om det vore rimligt att förvänta sig att tidens gång skulle ha utökat det utrymme Arwidssons verksamhet i Sverige upptog i svenska nationella biografier, finns det exempel på motsatsen. I en reviderad utgåva av *Biografiskt lexicon öfver namnkunnige svenske män* som utkom 1874 har det parti som behandlade tiden i Sverige helt utelämnats.⁸² Även i Sverige gjordes Arwidsson alltså känd snarare som finsk nationell väckare och motståndsmän än som svensk kulturpersonlighet.

Förutom över nationella stormän var det inom nationsbygget viktigt att skapa en kanon av skrifter som ansågs ha varit av särskild betydelse för den nationella utvecklingen och göra dem tillgängliga för den läsande allmänheten. Arwidssons nationella betydelse tillskrevs i första hand hans litterära och publicistiska verksamhet, och det var företrädesvis tack vare denna som han skulle bli ihågkommen. Den första samlingen ”nationella skrifter” i Finland utgavs 1892 av Tekla Hultin under titeln *Suomalaisuuden herätys. Lausuntoja suomalaisuuden asiassa ennen Saima-lehden ilmestymistä* och gjorde nationellt viktiga skrifter som hade publicerats fram till början av 1840-talet tillgängliga i finsk översättning. Av Arwidsson ingick utdrag ur flera av de delvis polemiska tidningsartiklar han skrev i tidskriften *Mnemosyne* och hans egen tidning *Åbo Morgonblad* åren 1819–22.⁸³

Den nationella kanon stärktes ytterligare i bokserien *Suomalaisuuden syntysanoja. Kokoelma kansallisten suurmiestemme kirjoituksia*, som Finska litteratursällskapet förverkligade i början av 1900-talet med syfte att samla nationens ”andliga stormäns” viktigaste skrifter och genom översättning till finskan göra dem tillgängliga för den breda allmänheten.⁸⁴ Projektet inleddes med utgivningen av Porthans samlade skrifter 1904, med anledning av att hundra år hade förflutit sedan hans död. Som andra del i serien publicerades 1909 Arwidssons samlade skrifter, vilket bidrog till att befästa bilden av honom som Porthans efterträdare. En kort biografi och Arwidssons centrala tidnings- och tidskriftsartiklar fanns nu för första gången i sin helhet samlade i en volym i finsk översättning, liksom en översättning av hans självbiografi *Mina lefnads-händelser*. Texterna översattes av Severi Nuormaa och Edvard Rein.⁸⁵ I början av 1900-talet kunde således den finskspråkiga läsande allmänheten både läsa om Arwidssons liv och ta del av hans texter. De svenskspråkiga originaltexterna var inte tillgängliga på motsvarande sätt, men de flesta svenskspråkiga i Finland kunde läsa finska.

Ihågkommandets materialisering

En form av historiekultur som kom att bli viktig inom det sena 1800-talets nationsbygge var firandet av årsdagar och jubileer för att uppmärksamma

historiska personer och händelser som hade en identitetsskapande betydelse för nationen.⁸⁶ Att årligen fira en händelse eller en person är ett sätt att reproducera ett historiskt minne, och monumenten och minnesmärkena blev platser att samlas kring för firandet. Firandet av Porthansdagen i Åbo är ett exempel på ett sådant årligt återkommande uppmärksammande, och även Runeberg, Lönnrot och Snellman blev redan under sin livstid föremål för kollektivt firande. Arwidsson, som varken hade ett eget centralt beläget minnesmärke att samlas kring eller var fysiskt närvarande i Finland, kunde självklart inte bli föremål för ett regelbundet återkommande firande, även om det sätt på vilket han togs emot 1858 visar att det skulle ha funnits potential för ett sådant. Däremot kan man se att minnet av Arwidsson aktualiserades i samband med jubileer, det vill säga när jämna decennier förflutit sedan hans födelse- respektive dödsår. I augusti 1891 publicerade flera tidningar artiklar om Arwidsson med anledning av att hundra år förflutit sedan han föddes,⁸⁷ medan *Kansakoulun lehti* 1908 publicerade en biografi över Arwidsson med anledning av att det var femtio år sedan hans död.⁸⁸

Ett annat sätt att befästa minnet av en händelse eller av en person inom historiekulturen som var karaktäristiskt för 1800-talets nationsbygge var resandet av monument och minnesmärken. Nationalismen födde ett behov att lyfta fram nationella stormän som kunde ge den nationella kulturen en mänsklig skepnad, och efter europeisk förebild väcktes också i Finland från mitten av 1800-talet ett intresse för att med hjälp av skulpturkonsten stärka den nationella självbilden. Diskussioner om vilka som ska avbildas som statyer och om var dessa kan placeras tangerar frågor om makt, pengar och ekonomiska, politiska och kulturella hierarkier. Också sättet på vilket statyer finansierades, i regel med subskriptioner till vilka även allmogen kunde bidra ekonomiskt, var ett sätt att göra de offentliga monumenten till en gemensam nationell angelägenhet. I Helsingfors restes en staty över Runeberg i Esplanadparken 1885, över Lönnrot i Gamla kyrkoparken 1902 och över Snellman utanför Finlands bank 1914, vilket tydligt framhäver den nationella vikt denna trio tillskrevs.⁸⁹

Den förste personen i Finland som fick en staty rest över sig på en nationellt central plats var ändå Arwidssons "nationelle föregångare" Porthan, som sedan år 1864 står på Gamla Stortorget i närheten av Åbo domkyrka.⁹⁰ Något omfattande engagemang för att befästa Arwidssons nationella betydelse i form av ett centralt beläget minnesmärke är inte känt, men på privat initiativ restes två mindre minnesmärken på platser med anknytning till hans liv. Det första var ett gravmonument som på initiativ av Arwidssons vänner 1860 restes på hans grav på Sorvali begravningsplats i Viborg. Det enkla finslipade gravmonumentet i svart granit stod nära ingången till begravn-

Helsingistä, 15 p. Heinäk. 1876.

№ 86. 1876.

Adolf Iivar Arwidsson.

Uloftuun kalli viimeistä vuotta w. 1858 otivat Suomen maalle ja kansalle juhlapäivä. 20 p. valjastettiin M. A. Castrén'in hautapaikse; kalli päivä sen jälkeen lahjoitettiin J. V. Numberg'ille 18,000 kop. ruppian suurinen, lautta foto Suomen to'ottu kansat-

siemiö; 28 p. laapui Suomeen odottamaton vieras ja tuhtien lauman loiwattu tultava. — Kaijanen salin, joka oli kunniksi koristettu kuuilla ja luttajilla, oli nuoria ja manhoja, yhäisiä ja alheita, senaattoreja, wiczamiehiä, yliopiston-opettajia fotoontunut. Tuuhessa kuusimajoissa perästä seidi Porstuan'in laupapaikse. Juhana Wilhelm Snelman astui puhujalavalle. Hän kertoi tuntu lähes neljä wuofittymenstä taloperin Suomessa astui esiin mies, siltoin vartaloisa woiwimilansa, miehuden lynnhyllä, astui esiin ja puhui isänmaansa puolesta isänmaallensa: kansallisuudesta ja kansallisuudesta. Nämä, janoi hän, olivat meidän hänen enjuna-

maiset jultsijeti lauljat fanansa. Ja niitä hän ei tahtonut ainoastaan tieteellisesti määritellä. Hän tahtoi Suomen kansasta herättää kansallisuudenta, tahtoa ja tunnetusta ja eläwästä. Sehdotti hän esitti tämän henken merkitystä, miehullisesti niitä hantaluksia, jotta sen waurastumista esitvät, lämpimästi tulenai- suuden toimeita. Rakkautta ja työssä Suomen kietien puolesta hän hawaitsi tuen oleman näille toimeille. Siellä ainoastaan, missä oma kietin on, siellä on oiminnainen kansa — sillä kansallisuus on kietestä erimättöim — kietin tulee ja edustaa kansallista isenäisyyttä. Nämat olmat hänen fanansa. Se mies, jolle tämä terweködhy lauluttin, oli tuosta Suomen palannut kansalainen, se oli Adolf Iivar Arwidsson.

Tämän merkittävän miehen elämämaailloista aiomme tässä luttioittemme luppöetti kertoa.

A. J. Arwidsson oli silloisen Kadassoen kappalaisen, Adolff Arwid Arwidsson'in wika, syntynyt 7 p.

Adolf Iivar Arwidsson.

Som en del av 1800-talets nationsbygge gjordes stormännens liv och gärning kända för den läsande allmänheten. I denna artikel i tidskriften *Suomen Kuvalehti* från 1876 uppmärksammas A.I. Arwidsson med anledning av att två årtionden hade förflutit sedan han anlände till Finland efter sitt hyllade besök 1858. Finskt historiskt tidningsbibliotek.

ningsplatsen.⁹¹ En tidningsnotis om gravmonumentets invigning beskriver ceremonin som fridfull och anspråkslös, och uttrycker även explicit hur förhållandet mellan minne och monument ska förstås. Skribenten lyfter fram att monumentet var rest i syfte att ”för kommande slägter bevara minnet af denna ärade landsman och utmärka stället, der hans ben hvila”. Likaså lyfts stormännens funktion som förebilder explicit fram genom att teologie lektor J.H. Lampén i det tal han höll vid ceremonin betonade ”vigten och betydelsen af stora och utmärkta mäns minne”.⁹²

Ett privat initiativ låg också bakom den enkla minnessten som 1895 restes i Padasjoki där Arwidsson fötts 1791. Kommunalrådet K. Fieandt och hans hustru Ines Fieandt var ägare till Saksala gård, och reste den enkla stenen invid kapellanbostället Mikkola som var Arwidssons barndomshem och som låg på gårdens ägor. Den invigdes sommaren 1895 i närvaro av Arwidssons i Stockholm bosatte son, kommandanten Torsten Arwidsson med fru och dotter.⁹³ Ett minnesmärke på en nationellt central plats restes för Arwidsson först 1970, då en fyra meter hög granitskulptur avtäcktes i parken Domkyrkoskvären i Åbo. I detta kulturlandskap står minnesmärket över Arwidsson i närheten av det universitet där han varit verksam när han skrev sina ur nationalistisk synvinkel viktigaste skrifter i början av 1820-talet, och i närheten av sin "föregångare" Porthan och andra nationella stormän som Mikael Agricola och Per Brahe.⁹⁴

Arwidssons gravmonument i Viborg pryddes av en inskription av Lönnrot på svenska och finska som anspelade på hans oväntade död 1858: "Förd utaf kärlek till fädrens jord, som af kärlek han lemnat/ Slutet med kärlek han nu moderligt ömt i dess famn".⁹⁵ Det faktum att Arwidssons dog i Finland var ägnat att stärka det nationella symbolvärdet både av besöket och hans person. Redan vid ankomsten till Finland hade besöket tolkats som att han hade en föräning om att livets slutskede var nära, och av att det var denna föräning som väckt viljan att ännu en gång återse släktingar, vänner och födelsebygd. Samtiden beskrev Arwidssons besök som ett avsked, medvetet eller omedvetet.⁹⁶ När döden sedan var ett faktum var det lätt att framställa den som en ödets nyck, som flera skribenter ur ett efterhandsperspektiv gör. E.G. Palmén skriver exempelvis 1905 att Arwidsson inte enbart kom för att återse det forna hemlandet, utan "för att dö" och för att få bli begravd i "fosterjorden".⁹⁷ Eller som i en folklig dikt i *Helsingfors Tidningar* strax efter nyheten om hans död: för att för alltid få vila "vid sin moders bröst".⁹⁸ I en nekrolog i tidningen *Wiborg* den 23 juni 1858 beskrevs Arwidssons öde som närmast oundvikligt: "Han lefde för oss, för Finland och han dog äfven i Finland, qvarlemnande åt dess söner det manande minne, att den man, som så mycket verkat, och gjort för oss, blott kunde dö hos oss."⁹⁹ Formuleringen belyser hur minnet av individen tar vid i den stund när han eller hon avlider, och innefattar en explicit uppmaning till nationens medlemmar att komma ihåg, i detta fall, Arwidsson.

Döden i Finland bidrog också till att understryka det sista besökets karaktär av försoning mellan Arwidsson och det land han tvingats lämna 35 år tidigare.¹⁰⁰ Tankar kring försoning och upprättelse är starkt närvarande i skildringar av besöket: en tidigare missförstådd och ignorerad Arwidsson välkomnades med en "oförstådd tillgifwenhet" och en "ohycklad glädje" som gjorde ett djupt intryck på honom och lindrade det vemod som plågat

honom sedan han tvingades lämna Finland.¹⁰¹ Under besöket fick Arwidsson slutgiltigt bekräftat att den ”oföränderliga kärlek” han uppvisat gentemot Finland hade burit frukt. Trots att han själv tvingats fly hade hans tankar och ideal levt vidare, och efter hand som det ”nationella tänkesättet hade mognat” hade många av de åtgärder han på 1820-talet efterlyst för att väcka och stärka nationen vidtagits.¹⁰²

Processen uttrycktes ofta metaforiskt, som av Topelius som i sin dikt målade upp en bild av hur ”den tränga stigen” som visionären och föregångaren Arwidsson tvingats trampa upp förvandlats till ”en kungsväg dock till slut”, eller av hur de idéer han planterat hos landsmännen och som för dem först framstätt som ”en gåta” senare hade spridits och börjat gro.¹⁰³ Arwidsson gjordes till en nyckelperson i den nationella utvecklingsberättelsen; det var hans förarbete som förmått senare generationer att, ”[w]äckta af hans röst, lifwade af hans anda”, förverkliga det nationella projektet. Med facit i hand måste nationen känna en djup tacksamhet gentemot Arwidsson, som omöjligt kunde falla i glömska eftersom så mycket i samtiden var resultat av hans bemödanden. Också Arwidsson konstaterade att en cirkel var sluten när han i sitt tacktal under festmiddagen i Helsingfors uttryckte sin glädje över att ha fått se att ”de första fröna fallit i god jord, funnit kraftigare bearbetare och numera utvecklat sig till en fast grund för hoppet och framtiden”.¹⁰⁴ Här kopplades det förflutna både till samtiden och till framtiden.

Slutord: Minnet av individen

I den här artikeln har jag analyserat hur A.I. Arwidsson bereddes en plats i den kanon av nationellt viktiga personer som man medvetet började skapa inom ramarna för det finska nationsbygget från mitten av 1800-talet. Arwidssons plats bland de nationella stormännen motiverades dels av att han på 1820-talet försökt väcka den finska nationen ur den dvala den nedsjunkit i, dels av hans arbete för att belysa finnarnas dunkla historia. Positionen som en viktig individ i den nationella berättelsen hade börjat ta form redan 1858 i samband med Arwidssons sista besök i Finland, vilket tog sig uttryck i att Finlands samlade kulturella elit tog emot honom i hyllande och högtidliga former och symboliskt placerade in honom i en kedja av nationella stormän. Arwidssons plats i kedjan befästes ytterligare av att han råkade avlida under besöket – ett öde som ur finsknationellt perspektiv var lätt att tolka som förutbestämt. Så småningom materialiserades minnet av Arwidsson i biografier, texter och minnesmärken som var viktiga för den nationella identitetskonstruktionen.

Samtidigt kan man hävda att Arwidsson inte kan räknas till dem som kom att tillskrivas den allra mest centrala betydelsen i nationsbygget och

i den nationella berättelsen. Detta förklaras inte minst av att han under merparten av sitt yrkesverksamma liv vistades i Sverige, vilket gjorde att han befann sig utanför det finska nationella livets kärna. Denna distansering stärktes av att eliten i Finland av rent politiska orsaker hade skäl att förhålla sig distanserat till Arwidsson så länge man visste att han som presumtivt radikal var i onåd hos de ryska myndigheterna. Irma Sulkunen, som har undersökt Finska litteratursällskapets historia, har lyft fram att vetskapen om de ryska myndigheternas reserverade inställning är en förklaring till att man inom sällskapet på 1830-talet var försiktig med att betona Arwidssons betydelse.¹⁰⁵ Efter att den finska statstanken i slutet av 1850-talet började utvecklas och finska nationella intressen hamnade på kollisionskurs med det ryska imperiets intressen uppstod i Finland en uppenbar efterfrågan på individer som i det förflutna hade haft mod att i den finska nationens namn stå upp mot den ryska överheten. Genom att den finsk-ryska konflikten steg för steg stärktes fram till dess att Finland förklarade sig självständigt från Ryssland 1917 kunde Arwidsson under hela det resterande storfurstendömet tid inneha denna funktion i den nationella berättelsen.

I sin självbiografi från 1823 skrev Arwidsson hur ett ”begär efter ett minne” hade väckts hos honom redan i barndomen när det svensk-ryska kriget bröt ut 1808 och han började ”törsta efter krigisk ära”.¹⁰⁶ Han uttryckte alltså en explicit önskan om att bli ihågkommen av eftervärlden, en önskan som i alla fall till en viss del kan sägas ha uppfyllts. Samtidigt är det intressant att ställa frågan om han skulle känna igen sig i den bild av sin karaktär och verksamhet som genom det finländska nationsbygget blev bekant för finländarna. Efter individens död blir det omöjligt att kontrollera hur minnet utvecklas och används; snarare än att ge en verklighetstrogen bild av individen syftar skapandet av en nationell kanon till att ge nationen en riktning. Denna riktning bestäms i sin tur av samtida behov snarare än av det faktiska sammanhang som individen i fråga har verkat i.

A.I. Arwidsson in Finnish 19th Century History Culture

This article examines the role ascribed to A.I. Arwidsson (1791–1858) in the canon of Finnish “national heroes,” which emerged in the 19th century as an important part of the Finnish nation-building process. At this time, there was a high demand for individuals who could serve as symbolic models for the young nation, which through the geopolitical upheaval caused by the Russo-Swedish War of 1808–09 had been transformed from being an integral part of the Swedish realm into an autonomous Grand Duchy in the Russian Empire. Arwidsson “earned” his place among Finnish national heroes through his work to highlight the history of the Finns, and for his

(failed) attempts to “awaken” the Finnish nation from its slumbering state in the 1820s. His provocative writings and his criticism of the authorities resulted in him being relegated from the University of Turku in 1822, and in 1823 he moved to Sweden and became a Swedish subject. In Stockholm he worked at the Royal Library, where he was appointed director in 1843.

Contemporary national needs to a large extent offer an explanation for how Arwidsson’s character and works were described – and how his memory was materialized in history culture. As Finno-Russian relations deteriorated from the 1850s onwards, there was a demand for an individual who had displayed courage with regard to challenging the authorities in the past, and who could even be regarded as a national martyr, having been “forced” to move from Finland in 1823. In the writings of the late 19th century, Arwidsson is usually depicted as a young, fierce and radical individual, despite his own assertion that he had turned considerably more conservative with age. There is also a great focus on his rather short period as an active and radical publicist in the 1820s, whereas his career in Sweden, which covered 35 years, has resulted in little to no interest. This shows how the national paradigm skews reality and answers the specific needs of the nation and of the time.

Keywords: A.I. Arwidsson, Finland, nation-building, history culture, national heroes

Noter

- 1 Se till exempel Etienne François & Hagen Schulze, ”Einleitung”, i Etienne François & Hagen Schulze (red.), *Deutsche Erinnerungsorte I*, München 2001, s. 13; Pilvi Torsti, *Suomalaiset ja historia*, Helsinki 2012, s. 10.
- 2 Se till exempel Johanna Wassholm, *Svenskt, finskt och ryskt. Nationens, språkets och historiens dimensioner hos E.G. Ehrström 1808–1835*, Helsingfors 2014, s. 14–17.
- 3 Pirkko Rommi, ”Tienhaarassa – nuoren Arwidssonin poliittinen toiminta”, i *Adolf Ivar Arwidsson. Näkijä ja tekijä*, Mauno Jokipii (red.), Jyväskylä 1992, s. 11, 14. Enligt Rommi behöll Arwidsson positionen fram till andra världskriget då en ny generation av finländska historiker började omvärdera och dekonstruera den nationella historieskrivningen och placera in Finland i en bredare imperiekontext.
- 4 Rommi 1992, s. 11, 14; Olavi Junnila, *Adolf Ivar Arwidsson*, Helsinki 1979, s. 180–181. Enligt Rommi har Arwidssonforskningens fokus på hans kortvariga publicistiska verksamhet i Åbo kring decennieskiftet 1820 förmedlat en snäv bild av hans livsverk genom att hans karriär i Sverige hamnat i skymundan. För en översikt över Arwidssonforskningen fram till 1950-talet, se Martti Ruutu, ”Kahdeksan vuosikymmentä Arwidssonin tutkimusta”, *Historiallinen Aikakauskirja* 1955:1, s. 161–167.
- 5 Liisa Castrén, *Adolf Ivar Arwidsson. Nuori Arwidsson ja hänen ympäristönsä*, Helsinki 1944; Liisa Castrén, *Adolf Ivar Arwidsson isänmaallisena herättäjänä*, Helsinki 1951;

- Olavi Junnila, *Ruotsiin muuttanut A.I. Arwidsson*, Helsinki 1972; Olavi Junnila, *Adolf Ivar Arwidsson*, Helsinki 1979.
- 6 Rommi 1992, s. 11, 14.
  - 7 Johanna Wassholm, ”Kansallisen suurmiehen muisto. A.I. Arwidsson (1791–1858) suomalaisessa historiankirjoituksessa ja historiakulttuurissa 1858–1910”, i *Usko, tiede ja historiankirjoitus – suomalaisia maailmankuvia keskiajalta 1900-luvulle*, Irma Sulkunen, Marjaana Niemi, Sari Katajala-Peltomaa (red.), Helsinki 2016.
  - 8 Peter Aronsson, ”Historiekultur, politik och historievetenenskap i Norden”, *Historisk tidskrift* 2002:2, s. 195–202. Därtill intresserar sig den historiekulturella forskningen för hur olika aktörer formar och utnyttjar det kollektiva minnet i politiska, ideologiska och ekonomiska syften.
  - 9 Finskt historiskt tidningsbibliotek, <http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/search> (2017–01–19).
  - 10 *Suomen Kuvalehti*, 15/7 1876.
  - 11 *Helsingfors Tidningar*, 5/6 1858. Enligt artikeln, den mest utförliga samtida källan till kunskap om Arwidssons besök, talade denne finska ”ledigare än mången som aldrig lemnat fäderneslandet”. Artikeln är enligt Grotenfelt författad av Zacharias Topelius. Ossian Grotenfelt, ”Från Adolf Ivar Arwidssons sista lefnadsår”, *Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland* 51, Helsingfors 1901, s. 192. Den 2 juni deltog Arwidsson i ett möte med Finska litteratursällskapet, se *Finlands Allmänna Tidning*, 7/6 1858.
  - 12 *Helsingfors Tidningar*, 5/6 1858.
  - 13 Om de fosterländska sångernas betydelse i Finland, se Matti Klinge, *Suomen sinivalkoiset värit. Kansallisten ja muidenkin symbolien vaiheista ja merkityksestä*, Helsinki 1982, s. 98–216. Se även Hanna Enefalk, *En patriotisk drömvärld. Musik, nationalism och genus under det långa 1800-talet*, Studia Historica Upsaliensia 234, Uppsala 2008.
  - 14 *Borgå Tidning*, 5/6 1858; J.E. Strömborg, *Biografiska anteckningar om Johan Ludvig Runeberg IV, Senare delen 1845–1860*, Helsingfors 1931, s. 345–346.
  - 15 *Wiborg*, 9/6 1858, 12/6 1858.
  - 16 *Helsingfors Tidningar*, 5/6 1858; *Suometar* 9/7 1858. Grotenfelt lyfte fram att det var ett bevis på ”huru mycket tiderna förändrats!” att Berg, som ”icke hyllade vare sig politiska flyktingar eller de fosterländska sträfvandena i landet”, ville träffa Arwidsson: Grotenfelt 1901, s. 192.
  - 17 Porthankulten utvecklades framför allt på initiativ av diktaren och litteraturforskaren Fredrik Cygnaeus, och inleddes med att studenterna vid Helsingfors universitet år 1839 storstilat firade hundraårsminnet av Porthans födelse., se Emil Nervander, *Minne af Fredrik Cygnaeus*, Helsingfors 1892, s. 153–156. Porthan blev även en förgrundsgestalt för det 1831 grundade Finska litteratursällskapet som valde att fira sin årsdag på Porthans dödsdag den 16 mars, se Irma Sulkunen, *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892*, Helsinki 2003, s. 26–28, 64.
  - 18 *Helsingfors Tidningar*, 5/6 1858. I universitetskretsar där man redan tidigt uppskattade Porthans arbete hade en byst gjuten i vit marmor tillverkats redan 1816, se Sulkunen 2003, s. 116.
  - 19 *Helsingfors Tidningar*, 5/6 1858. Dikten ingår i sin helhet i Zacharias Topelius, *Zacharias Topelius skrifter I Ljungblommor*, Carola Herberts & Clas Zilliacus (utg.), Helsingfors & Stockholm 2010, s. 245–247.
  - 20 Arwidsson hade bättre förutsättningar att arbeta med de fornnordiska källorna än Porthan efter att han under sina vistelser i Sverige lärt sig isländska, se Liisa Castrén, *Adolf Ivar Arwidsson. Nuori Arwidsson ja hänen ympäristönsä*, Helsinki 1944, s. 199–208.

- 21 Om Tengström som insamlare av historiska källor, se Wassholm 2014, s. 129–131.
- 22 *Helsingfors Dagblad*, 26/6 1867. Enligt nekrologen hade Rein kompletterat den ”häfde- och fornforskning” som Porthan och Tengström lagt grunden för och Arwidsson fortsatt.
- 23 Till exempel Carl Gustaf Estlander, ”Adolf Iwar Arwidsson som publicist i Åbo”, *Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland* 28, Helsingfors 1894, s. 90; O.A. Kallio, ”Aadolf Iivar Arwidsson”, i *Suomalaisuuden suurmiehiä I. Agricola. Juslenius. Arwidsson. Juteini. Gottlund*, O.A. Kallio (red.), Helsinki 1915, s. 92.
- 24 *Kansakoulun lehti*, 1908:19–20, s. 473. Samma tanke framförs bland annat i Kallio 1915, s. 107 och G. Heinricius, ”Om Adolf Ivar Arwidssons förbindelser med fosforisterna och göterna i Sverige. Föredrag hållet vid årshögtiden den 5 februari 1908”, *Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland* 88, Helsingfors 1908a, s. 2.
- 25 *Suomen Kuvalehti*, 15/7 1876.
- 26 *Suomen Kuvalehti*, 15/7 1876. Päiviö Tommila har lyft fram att det var Snellmans bidrag till den nationella väckelsen som gjorde att just han framställdes som Arwidssons efterträdare. En intressant parallell mellan Arwidsson och Snellman är att myndigheterna drog in bådas tidningar (*Åbo Morgonblad* respektive *Saima*) eftersom den retorik som användes i dem ansågs skada nationens intressen, se Tommila 1989, s. 53.
- 27 Se till exempel Junnila 1979, s. 181.
- 28 Kallio 1915, s. 107.
- 29 Ben Fallaw & Samuel Brunk, ”Introduction: Heroes and Their Cults in Modern Latin America”, i *Heroes and Hero Cults in Latin America*, Ben Fallaw & Samuel Brunk (red.), Austin 2006, s. 1–2.
- 30 *Nya Pressen*, 7/8 1891; Yrjö Koskinen, *Oppikirja Suomen historiasta*, Helsinki 1869, s. 544.
- 31 *Helsingfors Tidningar*, 5/6 1858.
- 32 Koskinen 1869, s. 545.
- 33 Ernest Gellner, *Nationalism*, New York 1997, s. 8, 22. Nationalismen anpassade religionens väckelsemetafor till sina egna syften. Metaforen har också utnyttjats av politiska rörelser, exempelvis av marxismen som med hjälp av den har förklarat frånvaron av klasskamp i det förkapitalistiska samhället: den proletära klassen hade inte gjort revolution för att den inte hade blivit ”väckt” till medvetande om samhällets orättvisor.
- 34 Citerat i Estlander 1894, s. 13.
- 35 *Kansakoulun lehti*, 1908:19–20, s. 473.
- 36 *Suometar*, 9/7 1858.
- 37 Se Wassholm 2014, s. 125–133.
- 38 *Helsingfors Tidningar*, 5/6 1858.
- 39 *Kansakoulun lehti*, 1908:19–20, s. 473.
- 40 *Nya Pressen*, 7/8 1891.
- 41 *Helsingfors Tidningar*, 5/6 1858.
- 42 *Suometar*, 9/7 1858; *Suomen Kuvalehti*, 15/7 1876.
- 43 *Helsingfors Tidningar*, 5/6 1858.
- 44 *Helsingfors Tidningar*, 5/6 1858. Denna dualistiska förklaringsmodell kombineras även i tidskriften *Suomen Kuvalehti*, där en skribent 1876 resonerar kring varför Arwidssons väckelse misslyckades: ”Eliten ringaktade den nya läran, folket förstod den inte”, *Suomen Kuvalehti*, 15/7 1876.
- 45 *Helsingfors Tidningar*, 5/6 1858; *Ilmarinen*, 19/8 1876.
- 46 [B]erndtson & al. 1886, s. 5.
- 47 Heinricius 1908a, s. 2; *Kansakoulun lehti* 1908:19–20, s. 473.
- 48 Gerald N. Izenberg, *Impossible Individuality: Romanticism, Revolution and the Origins of Modern Selfhood, 1787–1802*, New Jersey 1992, s. 51–52.

- 49 *Nya Pressen*, 7/8 1891.
- 50 E.G. Palmén, ”Fabian Collan ja A.I. Arwidsson. Poimintoja vanhoista kirjeistä”, *Historiallinen Aikakauskirja* 1905:1, s. 2.
- 51 *Suomen Kuvalehti*, 15/7 1876.
- 52 *Nya Pressen*, 7/8 1891.
- 53 *Helsingfors Tidningar*, 5/6 1858.
- 54 *Nya Pressen*, 7/8 1891.
- 55 *Suomen Kuvalehti*, 15/7 1876.
- 56 Om den finsk-ryska konfliktens upphov, se Juhani Mylly, *Kansallinen projekt. Historiankirjoitus ja politiikka autonomisessa Suomessa*, Åbo 2002, s. 200–206; Osmo Jussila, *Suomen suuriruhtinaskunta 1809–1917*, Helsinki 2004, s. 443–444, 466; Päiviö Tommila, ”Mitä oli olla suomalainen 1800-luvun alkupuolella”, i *Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia*, Päiviö Tommila & Maritta Pohls (red.), Kuopio 1989, s. 167.
- 57 Se *Kansakoulun lehti* 1908:19–20, s. 474. En annan anekdot, hämtad ur Arwidssons självbiografi från 1823, berättar om att Arwidsson under det svensk-ryska kriget utkämpades 1808–09 drömt om att få gå med i kriget mot ryssen som han hatade.
- 58 J.V. Snellman, ”Hvad var Porthan?”, *J.V. Snellman. Samlade arbeten X*, 1861–1862, Helsingfors 1997, s. 146. I Snellmans artikel, som utkom i *Literaturbladet*, lydte formuleringen: ”Svenskar äro vi icke mera; Ryssar kunna vi icke blifva; vi måste vara Finnar”. Allmänt om axiomet, se Rommi 1992, s. 12–13, 21–22.
- 59 Wassholm 2014, s. 95–96.
- 60 Rommi 1992, s. 12–13, 21–22.
- 61 *Ilmarinen*, 19/8 1876.
- 62 *Suomen Kuvalehti*, 15/7 1876.
- 63 *Ilmarinen*, 19/8 1876.
- 64 Rommi 1992, s. 11, 14.
- 65 G. Heinricius noterade i en artikel 1908 att Arwidssons frihetsuppfattning genomgått samma utveckling som många andra ”frihetshjältars”: ”Han, rabulisten i sin ungdom i Finland, blef som äldre i Sverige en starkt konservativ man”, G. Heinricius, ”Om A.I. Arwidssons förvisning från Åbo Akademi och bortflyttning från Finland”, *Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland* 88, Helsingfors 1908b, s. 122.
- 66 *Helsingfors Tidningar*, 5/6 1858. Arwidsson nämnde också att han funnit tröst i att han i Sverige kunnat verka för Finlands intressen, även om ”sagnaden af fosterjorden ej har kunnat utplånas”.
- 67 *Nya Pressen*, 7/8 1891.
- 68 *Helsingfors Tidningar*, 26/6 1858. Också Junnila menar att Arwidsson sannolikt ville lindra den bitterhet han fortfarande kände över att ha tvingats lämna Finland: Junnila 1979, s. 177–179.
- 69 I självbiografien betonar Arwidsson hur hans självständiga karaktär tagit sig uttryck redan i den tidiga barndomen då han var den självklara ledargestalten i syskonskaran: Arwidsson självbiografi 1823, ark 4:2; Arwidsson 1909, X. Likaså uttryckte han sin övertygelse om att individen var skyldig att offra sin personliga lycka för kollektivets bästa: ”någonting borde vågas, äfven med egen fara”, citerat i Estlander 1894, s. 13.
- 70 *Wiborg*, 23/6 1858.
- 71 *Wiborg*, 9/7 1860. Motsvarande formuleringar finns i *Helsingfors Tidningar*, 5/6 1858; *Suometar*, 9/7 1858; Palmén 1905, s. 2.
- 72 Se till exempel *Suometar*, 9/7 1858.
- 73 *Wiborg*, 23/6 1858.
- 74 *Åbo Underrättelser*, 25/6 1858.

- 75 *Finlands Allmänna Tidning*, 30/6 1858; *Åbo Underrättelser*, 25/6 1858. Arwidsson lämnade Viborg längs Saima kanal, men blev illamående och tvingades återvända till staden där han avled.
- 76 *Helsingfors Dagblad*, 26/6 1867. Föreläsningsserien behandlande litteraturen från gustavianska tiden till Runeberg.
- 77 Ruutu 1955, s. 161; Koskinen 1869, försättsbladet.
- 78 Klinge 1999, s. 94–96.
- 79 Mathias Akiander (red.), *Finlands minnesvärde män: samling af lefnadsteckningar I–II*, Helsingfors 1853–1857.
- 80 [F. B]ernrdtson & al., *Muistosanoja. Muutamain sivistyksemme miesten elemänkertoja*, Helsingfors 1886, s. 5. Berättelsen om Arwidsson behandlades i folkbildande syfte också i populära föredrag. Söndagen 30/11 1879 höll exempelvis studenten K.A. Castrén ett ”folkligt föredrag” om Arwidsson och nationalitetskänslans utveckling i Tusby nära Helsingfors: *Helsingfors Dagblad*, 21/11 1879.
- 81 *Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenske män*, första bandet, tredje häftet, Upsala 1836, s. 261–265
- 82 *Biografiskt lexicon öfver namnkunnige svenske män*, första bandet, ny reviderad upplaga, Stockholm 1874, s. 261–264.
- 83 Tekla Hultin (red.), *Suomalaisuuden berätys. Lausuntoja suomalaisuuden asiassa ennen Saima-lehden ilmestymistä*, Helsinki 1892, s. 23, 25–29, 53–60, 86–89.
- 84 Kai Häggman, *Sanojen talossa. Suomalaisen kirjallisuuden seura 1890–luvulta Talvisotaan*, Helsinki 2012, s. 171. Ett verkligt ”skriftligt monument” blev Yrjö-Koskinens *Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia I–IV* (1904–30), likaså utgivet av Finska litteratursällskapet. I detta samlingsverk ingick Arwidssons skrifter dock inte, eftersom verket täcker skrifter från tiden 1851–1903.
- 85 *Suomalaisuuden syntysanoja. Kokoelma kansallisten suurmiestemme kirjoituksia II. Adolf Ivar Arwidssonin tutkimuksia ja kirjoitelmia*, Helsinki 1909. Översättningarna var gjorda av Severi Nuormaa och Edvard Rein. I utgåvan ingick därtill den första detaljerade redogörelsen över Arwidssons verksamhet i Sverige, skriven av Edvard Rein.
- 86 Eric Hobsbawm, ”Mass-producing traditions: Europe, 1870–1914”, i *The Invention of Tradition*, Eric Hobsbawm & Terence Ranger (red.), Cambridge 1989, s. 263–264. Rituella och ceremoniella minneshögtider har en gammal tradition men blev allt vanligare i samband med 1800-talets nationsbygge, då man bland annat började fira nationella årsdagar. Peter Burke, ”Co-memorations: Performing the past”, i *Performing the Past: Memory, History, and Identity in Modern Europe*, Karin Tilmans, Frank van Vree & Jay Winter (red.), Amsterdam 2010, s. 107.
- 87 *Nya Pressen*, 7/8 1891. Även i *Folkvännen*, 7/8 1891; *Westra Finland*, 12/8 1891. Arwidssons son, kommandören Th. Arwidsson, anlände av samma anledning till Finland för att besöka Saksala gård i Padasjoki och faderns grav i Viborg.
- 88 *Kansakoulun lehti*, 1908:19–20.
- 89 Om stormanskult, statyer och hierarkier i det finska nationsbygget, se Liisa Lindgren, *Monumentum. Muistomerkkien aatteita ja aikaa*, Helsinki 2000, s. 9–33.
- 90 Om resandet av Porthans staty, se Lars Berggren, ”Det europeiska monumentväsendet och Finland – Henrik Gabriel Porthans och Per Brahes stoder i Åbo”, i *Svärdet, ordet och pennan. Kring människa, makt och rum i nordisk historia. Festskrift till Nils Erik Villstrand den 25 maj 2012*, Ann-Catrin Östman & Christer Kuvaja (red.), Åbo 2012, s. 408–413.
- 91 Ossian Grotenfelt beskrev i två korta uppsatser i början av 1900-talet gravmonumentets tillkomstprocess: Grotenfelt 1901, s. 185–203; Ossian Grotenfelt, ”A.I. Arwidssons sista

- tider och monumentet på hans graf”, *Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland* 88, Helsingfors 1908, s. 123–127.
- 92 *Wiborg*, 9/7 1860. I maj 1859 lyftes Arwidsson ur sin grav för att man skulle kunna mura en stadig grund för monumentet. De vissnade och multnade blommor som låg kvar på kistan hade enligt en tidningsartikel ”saknaden och fosterlandskärleken lagt deruppå”: *Wiborg*, 14/5 1859.
- 93 *Tampereen Uutiset*, 17/8 1895.
- 94 Om monumentet till Arwidsson på Åbo stads hemsida: www.turku.fi/vapaa-aika/museo/kokoelmat/ulkoveistokset/harry-kivijarvi-i-arwidssonin-muistomerkki (2017-01-19).
- 95 Grotenfelt 1901, s. 185–203; Grotenfelt 1908, s. 123–127.
- 96 *Helsingfors Tidningar*, 26/6 1858.
- 97 Palmén 1905, s. 2.
- 98 *Helsingfors Tidningar*, 26/6 1858. Arwidssons önskan uttrycks i dikten: ”Dock en bön: o! den som sina dar; Finge i det gamla Suomi ända!”
- 99 *Wiborg*, 23/6 1858. Enligt Grotenfelt är nekrologen skriven av Arwidssons vän C.W. Ahrenberg som även var den som tog initiativet till hans gravmonument: Grotenfelt 1901, s. 202.
- 100 *Helsingfors Tidningar*, 26/6 1858.
- 101 Se *Helsingfors Tidningar*, 5/6 1858; *Wiborg*, 23/6 1858. Även Junnila, 1979, s. 177–179, lyfter fram att det sannolikt var viktigt för Arwidsson att uppleva att han var saknad och uppskattad.
- 102 Se *Helsingfors Tidningar*, 5/6 1858; 26/6 1858; *Nya Pressen*, 7/8 1891; *Suometar*, 19/5 1860.
- 103 *Helsingfors Tidningar*, 5/6 1858. Koskinen uttrycker samma tanke i sin lärobok: Koskinen 1869, s. 545.
- 104 *Helsingfors Tidningar*, 5/6 1858.
- 105 Sulkunen 2003, s. 44–45. Bland annat publicerade Finska litteratursällskapet inte E.A. Chrons översättning till finskan av Arwidssons *Lärobok i Finlands historia och geografi* (1832). Däremot tackade Arwidsson 1833 ja till en inbjudan att bli korresponderande medlem i sällskapet.
- 106 Arwidssons självbiografi 1823, ark 5:3; Arwidsson 1909, s. XIV.